

Taija Lavanti

ILMASTOKASVATUS LASTENKIRJALLISUUDESSA

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Joulukuu 2022

TIIVISTELMÄ

Taija Lavanti: Ilmastokasvatus lastenkirjallisuudessa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden kandidaattiohjelma, varhaiskasvatuksen opettaja
Joulukuu 2022

Ilmastokasvatus varhaiskasvatuksessa on jäänyt vähälle huomiolle. Usein ilmastokasvatusta tehdään konkreettisten keinojen kautta, esimerkiksi opettamalla lapsille kierrätystä. Sanan ilmastonmuutos käyttämistä vältellään. Aiemmissä tutkimuksissa on selvinnyt, että lasten vanhemmat ja varhaiskasvatuksen henkilöstö hyötyisivät tuesta ilmastokasvatuksen käsittelyyn. Aihe on ahdistava monelle aikuiselle sekä saattaa aiheuttaa lapsille pelkoa ja huolta. Emme kuitenkaan voi suojella lapsia uutisoinnilta ilmastonmuutoksesta, jonka vuoksi siihen on tärkeä tarttua ajoissa ja keskustella lasten kanssa ennen liian suuren ahdistuksen muodostumista.

Tutkielma on tehty laadullisena tutkimuksena teorialähtöisesti. Tutkielmassa on analysoitu kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämallin avulla kymmentä ilmastokasvatusta käsitteleväksi profiloitunutta lastenkirjaa. Analysoitujen lastenkirjojen kohderyhmänä ovat olleet leikki-ikäiset ja esikouluikäiset lapset. Polkupyörämallin lisäksi tutkielmassa on selvitetty, mitä ilmastonmuutokseen liittyviä aiheita lastenkirjallisuudessa esiintyy.

Tutkielman tulosten mukaan lastenkirjallisuudessa ilmastokasvatusta käsitellään kestävästä kehityksen, ilmaston lämpenemisen ja sään ääri-ilmiöiden näkökulmasta. Kaikissa analysoiduissa lastenkirjoissa oli löydettävissä joitain ilmastokasvatuksen polkupyörämallin mukaisia osa-alueita. Puolet kirjoista sisälsivät kaikki mallin osa-alueet, ja lopuissa kirjoissa sopivuus tähän malliin vaihteli. Tutkielman tuloksena voidaan päätellä, että kirjat eivät yksinään riitä ilmastokasvatukseksi vaan ne toimivat enemmänkin keskustelun tukena. Keskustelu ilmastonmuutoksesta on aikuisen tehtävä ja ilman keskustelua kirjat ovat vain tarinoita. Kirjat voivat kuitenkin toimia lasten vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön tukena ilmastonmuutoksen käsittelyssä ja tehdä aiheesta helpommin käsiteltävän.

Avainsanat: Ilmastokasvatus, ympäristökasvatus, ilmastonmuutos, varhaiskasvatus, lastenkirjallisuus, kestävä kehitys

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	ILMASTOKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA	5
2.1	Aiemmat tutkimukset ilmastokasvatuksesta varhaiskasvatuksessa	6
2.2	Ilmastokasvatuksen polkupyörämalli	8
2.3	Lastenkirjallisuus varhaiskasvatuksen tukena	10
2.4	Lasten tunteiden huomioiminen	11
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	12
3.1	Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskysymykset.....	12
3.2	Tutkimusaineisto	13
3.3	Aineiston analyysi	14
4	TULOKSET	16
4.1	Ilmastomuutosaiheet lastenkirjoissa	16
4.2	Lastenkirjallisuus ja ilmastokasvatuksen polkupyörämalli	17
5	POHDINTA	22
	LÄHTEET	25
	LIITTEET	27
	Liite 1: Tutkimusaineisto	27

TAULUKOT

TAULUKKO 1.	ILMASTONMUUTOKSEN AIHEET LASTENKIRJOISSA	16
--------------------	---	-----------

KUVIOT

KUVIO 1.	KOKONAISVALTAISEN ILMASTOKASVATUKSEN POLKUPYÖRÄMALLI (TOLPPANEN YM. 2017)	9
KUVIO 2.	ILMASTONMUUTOKSEN AIHEIDEN REDUSOINTI	15

1 JOHDANTO

Ilmastonmuutos on ajankohtainen aihe, josta uutisoidaan jatkuvasti ja myös lapset altistuvat tälle uutisoinnille. Uutisoinnin ja tutkimusten (Baker, Clayton & Bragg, 2021; Garcia & Sheehan, 2016) mukaan ilmastonmuutos aiheuttaa lapsille ahdistusta. Oikeanlaisella ja oikea-aikaisella ilmastoasioiden opettamisella voidaan lieventää lasten kokemaa ahdistusta ja myös opettaa heille keinoja toimia kestävästi ympäristön kannalta. Tämän tutkielman tavoitteena on ollut selvittää, miten lastenkirjallisuudessa käsitellään ilmastoasioita. Aihetta on lähestytty tutustumalla varhaiskasvatuksen ilmastokasvatusta käsittelevään kirjallisuuteen ja kansainvälisiin artikkeleihin. Aiemmin julkaistuissa tutkimuksissa, joihin tämän tutkielman laatimisen yhteydessä on tutustuttu, on tutkittu muun muassa lasten huolia koskien ilmastomuutosta, ympäristökasvatusta varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa sekä sitä, miten vanhemmat voivat käsitellä ympäristöasioita lastensa kanssa. Aiemmissä tutkimuksissa on päädytty siihen johtopäätökseen, että opettajat hyötyisivät lisätuesta ilmastoasioiden käsittelyyn. Yksi lisätuen muoto voisi olla ilmastonmuutosta käsittelevä lastenkirjallisuus.

Tutkielman viitekehyksessä on selvitetty ilmastonmuutosta käsitteenä ja aiempaa lasten ilmastokasvatukseen liittyvää tutkimusta sekä määritelty lastenkirjallisuutta ja selvitetty, miten lasten tunteet tulisi ilmastokasvatuksessa huomioida. Tutkielman analysointiosassa on tutustuttu valittuihin ilmastonmuutosta käsitteleviin lastenkirjoihin ja analysoitu niiden sisältöä. Tulososassa on avattu sitä, mitä ilmastonmuutokseen liittyviä asioita lastenkirjoissa on käsitelty ja miten nämä asiat ovat linjassa ilmastokasvatuksen polkupyörämallin kanssa. Tutkielma pyrkii antamaan varhaiskasvatuksen työntekijöille tukea päiväkodin ilmastokasvatukseen.

2 ILMASTOKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA

Kansainvälinen ympäristöjärjestö Maailman luonnonsäätiö (World Wide Fund for Nature) WWF (2022) määrittelee ilmastonmuutoksen tarkoittavan ihmisten toiminnan seurauksena tapahtuvaa ilmaston lämpenemistä. Tämä muutos vaikuttaa negatiivisesti kaikkialla maailmassa. Ihmisten toiminnan takia ilmakehässä olevien kaasujen määrä on lisääntynyt ja niiden vaikutuksesta lämpö jää ilmakehään, eikä pääse poistumaan. Tästä seuraa edelleen ilmaston lämpeneminen, joka vaikuttaa luontoon. Ilmastonmuutoksen vaikutuksia luontoon on muun muassa jäiden sulaminen, yleistyvät sään ääri-ilmiöt ja lisääntyvät tuholaishyönteiset ja kasvitaudit. Eläinlajit eivät ehdi sopeutua muutoksiin johtuen niiden nopeista vaikutuksista. WWF (2022) listaa ilmastonmuutoksen hillitsemisen tärkeimmiksi toimiksi siirtymisen kestäviin energiamuotoihin, energian säästön, metsäkadon pysäyttämisen, hiilinielujen kasvattamisen ja ilmastokestävän ruuantuotannon ja -kulutuksen. Lisäksi vaikutusta on luonnon monimuotoisuudella ja ylipäättään päästöjen vähentämisellä. Ilmastokasvatus voidaan nähdä ilmastonmuutostietoisuuden lisäämisellä sekä kestävien toimintatapojen ja -arvojen opettamisena.

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2014) puhutaan ympäristökasvatuksesta ja lähiluonnon merkityksestä oppimisympäristönä, luontosuhteen kehittämisestä, oppimisesta huolehtimaan ympäristöstä ja pohjan luomisesta kestäväälle kehitykselle. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2022, s. 49) jakaa ympäristökasvatuksen kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat ympäristössä oppiminen, ympäristöstä oppiminen ja ympäristön puolesta toimiminen. Cantell ym. (2020, s. 7) kirjoittavat, että nämä osa-alueet on nimetty ympäristökasvatuksen osa-alueiksi Suomessa jo 1970-luvulla. Heidän mukaansa termi ympäristökasvatus tuli mukaan opetussuunnitelmiin 1980-luvulla. Huoli

ympäristöstä on johtanut niin maailmanlaajuisen ympäristöliikkeen kuin ympäristökasvatuksenkin syntyyn. Tämän tutkielman aiheena oleva ilmastokasvatus on kiinteä osa ympäristökasvatusta. Parikka-Nihdin ja Suomelan (2014, s. 22–23) mukaan ympäristökasvatuksessa tavoitellaan ympäristötietoista kansalaista lisäämällä ympäristötietoisuutta ja edistämällä kestävää kehitystä. Ympäristökasvatus itsessään käsittelee paljolti ilmastonmuutoksen taustalla vaikuttavia asioita ja keinoja vaikuttaa ilmastonmuutokseen. Ympäristökasvatuksessa ei kuitenkaan välttämättä syvennyttä itse ilmastonmuutokseen käsitteenä ja ilmastonmuutoksen seurauksiin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet tai esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet eivät mainitse käsitettä ilmastokasvatus, vaikka molemmat sivuavat aihetta käyttäen muita käsitteitä.

2.1 Aiemmat tutkimukset ilmastokasvatuksesta varhaiskasvatuksessa

Baker ym. (2021) ovat tutkineet lasten huolia ilmastonmuutoksesta haastattelujen avulla. Tutkimuksessaan he tulivat johtopäätökseen, jonka mukaisesti lasten vanhemmat ja opettajat hyötyisivät tuesta ympäristöasioiden käsittelyyn. Bakerin ym. (2021) mukaan ympäristöä koskeva opetus tavoittelee tiedon ja kestävä kehityksen mukaisten toimintatapojen lisäämistä, mutta ei useinkaan huomioi lasten tunteita. He argumentoivat ilmastonmuutoksen vaarantavan lasten hyvinvoinnin ja mielenterveyden. Garcia ja Sheehan (2016) ovat tulleet tutkimuksessaan tulokseen, että lapset voivat omissa tunteissaan peilata vanhempien ja varhaiskasvattajien ilmastonmuutokseen liittyvä ahdistusta, jonka vuoksi olisi tärkeä harkita milloin ja miten ilmastoasioista keskustellaan lasten kanssa. Baker ym. (2021) toteavat vielä, että ilmastokasvatus on suhteutettava lapsen ikään. Keskustelussa ei tulisi luoda ahdistusta, mutta lapsella aiheesta olevia huolia ei kuitenkaan tulisi vähätellä, koska tämä voi johtaa lapsen aikuista kohtaan tuntemaan luottamuksen heikentymiseen. Kuten Tolppanen ym. (2017) myös Baker ym. (2021) tuovat esille, että keskusteluissa tulisi rakentaa toivoa. Baker ym. (2021) jatkaa toteamalla, että ilmastokasvatuksessa tulisi huomioida entistä enemmän myös lasten tunteet.

Ginsburg ja Audley (2020) tutkivat haastatteluiden avulla Yhdysvalloissa esikouluopettajien tapaa liittää opetukseensa ympäristö- ja ilmastokasvatusta. He jakoivat tutkimuksessaan Suomessakin varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (OPH, 2022) mukana olevan jaottelun mukaisesti ympäristöopetuksen kolmeen; oppiminen ympäristössä ja ympäristöstä sekä ympäristön puolesta toimiminen. Tutkimuksessaan Ginsburg ja Audley (2020) havaitsivat, että useimmat opettajat valitsivat tavakseen opettaa toimiminen ympäristössä, koska he uskoivat, että lapset oppisivat sitä kautta välittämään luonnosta, joka edelleen johtaisi kestävään elämäntapaan. Lisäksi haastatellut opettajat opettivat kestäväää elämäntapaa arkisten asioiden kuten kierrätyksen avulla. Opettajat kokivat ilmastokasvatuksen esteiksi opetussuunnitelman ja lasten vanhempien vastustuksen. Ginsburg ja Audley (2020) viitataan aiempiin tutkimuksiin argumentoivat vanhempien vastustuksen johtuvan heidän pelostaan ulkoilun vaaroja kohtaan, kuten punkit tai eksyminen. Tutkimuksen haastatteluissa selviää, että opettajat kokevat ongelmalliseksi sen, että pienet lapset eivät pysty ymmärtämään ajan käsitettä opettajan tuesta huolimatta, jonka vuoksi kestävyteen liittyvät ideat eivät ole heille riittävän konkreettisia. Opettajat myös kokivat ilmastonmuutoksen aiheena liian pelottavaksi tai surulliseksi lasten käsiteltäväksi. Näistä syistä opettajat valitsivat opettaa lapsille arjen kestäviä elämäntapoja, kuten kierrätystä tai veden säästämistä. Tutkimuksen mukaan lapsille kuitenkin vain harvoin kerrottiin syistä näiden toimien taustalla.

Elliott ja Davis (2009) argumentoivat tutkimuksessaan, että varhaiskasvatus on lähtenyt mukaan ilmastokasvatukseen ja kestävään elämäntapaan hitaammin kuin muut kouluasteet. Tutkimuksessaan he selvittävät syitä tähän hitauteen. Elliott ja Davis esittävät, että sekä Australiassa että kansainvälisesti syyt tähän ovat samoja. Syiksi he esittävät virheelliset uskomukset siitä, että perinteinen ulkona leikkiminen poistaa tarpeen ympäristöasioiden esille tuomiseen, kestävään elämäntapaan liittyvät asiat ovat liian vakavia ja menevät yli lasten ymmärryksen sekä nykyiset antropologiset maailmankuvat piilottavat ympäristöhuolet tutkijoiden näkyviltä.

Arokanto (2020) tutki pro gradu -tutkielmassaan, millä tavoin henkilöstön mielestä ilmastokasvatusta tulisi varhaiskasvatuksessa lähestyä. Tutkimuksen kohteena olivat ilmastokasvatukseen aiheet, lähestymistapa ja menetelmät. Vastauksissa parhaiten sopivina menetelminä nousivat esille ulkoilu ja

metsäretket. Vastauksissa nousivat esille myös leikillisuus, kirjallisuus, tarinat ja draama. Vastaajien mukaan näiden menetelmien avulla voidaan opettaa ilmastotietoa ja käsitellä ilmastonmuutokseen liittyviä tunteita. Varhaiskasvatusikäisille haluttiin välittää ilmastoystävällisiä arvoja tieteellisen ilmastotiedon opettamisen sijaan. Ilmastokasvatuksessa koettiin tärkeäksi turvallinen, toivoa ja positiivista tulevaisuuskuvaa välittävä ilmapiiri. Arokanto esittelee tutkielmassaan useita ilmastokasvatuksen malleja, joista yksi on alla esitelty kokonaisvaltainen polkupyörämalli.

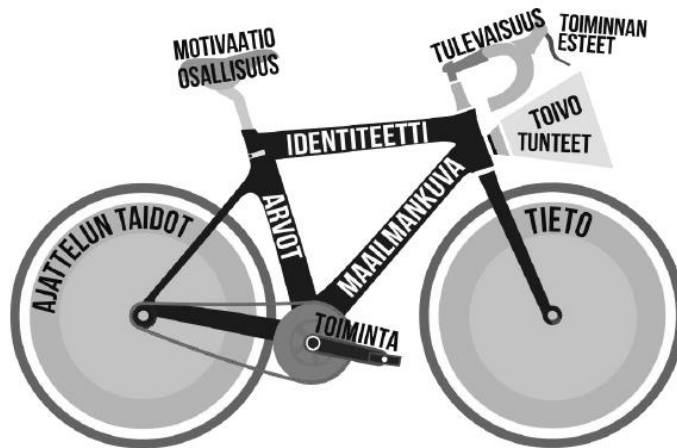
Aiemmat tutkimukset varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta ilmastokasvatuksessa tukevat toisiaan. Ilmastoasioita ei osata käsitellä lasten kanssa, sillä myös varhaiskasvatuksen henkilöstö kokee aiheen epätoivoa herättäväksi. Varsinaisen ilmastokasvatuksen sijaan valinta tuntuu usein olevan erilaisten vaikuttavien menetelmien, kuten kierrätys, opettaminen. On toki hyödyllistä antaa lapsille tietoa kierrättämisestä ja muista kestävän elämäntavan toimintatavoista, vaikuttavampaa olisi kuitenkin myös kertoa miksi näitä toimintatapoja tarvitaan. On muistettava, että lapset eivät ole suojassa ilmastonmuutokselta ja siihen liittyvältä uutisoinnilta. Käsittelemällä aihetta lasten kanssa ajoissa voidaan heidän huoliaan lieventää. On hälyttävää lukea, että osa varhaiskasvatuksen opettajista kokee pelkän ulkona leikkimisen riittävän ympäristöasioiden käsittelyksi. Kuten Arokannon tutkielmassa on tullut ilmi, kirjallisuus ja tarinat voivat toimia sopivana menetelmänä varhaiskasvatuksen ilmastokasvatukseen.

2.2 Ilmastokasvatuksen polkupyörämalli

Ilmastokasvatuksen tueksi ovat ilmastokasvatuksen tutkijat Tolppanen, Aarnio-Linnanvuori, Cantell ja Lehtonen (2017) luoneet polkupyörämallin. Polkupyörän valintaa he ovat perustelleet sillä, että pyörä tarvitsee jokaista osaa toimiakseen ja ilmastokasvatustakin tulisi ajatella kokonaisvaltaisesti. Polkupyörää voidaan siitä huolimatta tarkastella osina, jotta kaikkien osien tärkeys on helpompi ymmärtää. Tolppanen ym. (2017) jakavat pyörän seitsemään osaan. **Pyörät** kuvaavat ilmastonmuutokseen liittyvää tietoa ja ajattelun taitoa. Tiedon suhteen tulee olla kriittinen eli tiedon ja ajattelun pyöriä on käytettävä samanaikaisesti. **Runko** kuvaa arvoa, identiteettiä ja maailmankuvaa, ja siihen kiinnittyvät myös

uudet opitut tiedot ja taidot. Ilmastokasvatuksessa tarvitaan arvokeskustelua, etenkin ihmisarvon ja yhdenvertaisuuden osalta. Esimerkiksi kulutustottumukset tulee haastaa ja tarjota rooleja ilmastomuutoksen ratkaisemiseen. **Ketjut ja polkimet** tarkoittavat tiedon ja ajattelun muuttumista toiminnaksi. **Satula**, jossa polkija istuu kuvaa polkijan motivaatiota ja kokemusta osallisuudesta. Tolppanen ym. (2017) korostavat, että vaikka polkupyörämallissa on selkeyden vuoksi vain yksi polkupyörä, edellyttää ilmastomuutoksen hillintä yhteistyötä. Ilmastomuutosta ei tule kuvata etäisenä asiana tai vaikeasti ymmärrettävänä. **Jarrut** kuvaavat ympäristövastuullisen toiminnan esteitä, jotka voivat olla inhimillisiä tai rakenteellisia. **Lamppu** kuvaa ilmastomuutoksen aiheuttamia tunteita, kuten toivo ja kielteiset tunteet, kuten pelko ja huoli, joita aiheen käsittely voi synnyttää. Tunteet vaikuttavat myös oppimiseen, jonka takia toivon ja myötätunnon tunteiden herättäminen ilmastokasvatuksessa olisi tärkeää. Toivoa voidaan herättää muun muassa positiivisen tekemisen avulla. **Ohjaustangolla** pyörää ohjataan haluttuun suuntaan. Ilmastokasvatuksessa tärkeää onkin tulevaisuuden pohtiminen ja visiointi silloinkin, kun tehtävien päätösten oikeellisuudesta ei voida olla varmoja.

KUVIO 1. Kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen polkupyörämalli (Tolppanen ym. 2017)

Kuviossa 1 on Tolppasen ym. (2017) laatima havainnollistava kuva ilmastokasvatuksen polkupyörämallista. Polkupyörämallia on muiden toimesta

kehitetty vielä eteenpäin, esimerkiksi Arokannon (2020) pro gradu -tutkielmassa, on kehitetty apupyörämalli. Apupyörämallissa toisen apupyörän muodostaa kasvattajan malli ja toisen turvallisuus.

2.3 Lastenkirjallisuus varhaiskasvatuksen tukena

Mustola (2014, s. 8–10) aloittaa käsitteen lastenkirjallisuus määrittelyn käsittelemällä siinä esiintyviä kahta käsitettä, lapsi ja kirjallisuus, erikseen. Käsite lapsi on laaja ja sillä viitataan Suomessa alle 18-vuotiaaseen henkilöön. Kirjallisuudella tarkoitetaan Mustolan mukaan yleensä kirjoitusta, jolla on vähintään yksi kirjallinen ominaisuus. Kuitenkaan siitäkään, mitä nämä kirjalliset ominaisuudet ovat, ei ole vain yhtä näkemystä. Määrittelyä vaikeuttaa se, että lapset lukevat aikuisille suunnattua kirjallisuutta ja toisaalta aikuiset lukevat lastenkirjallisuutta. Mustola ehdottaa lastenkirjallisuuden määritelmäksi lapsille kirjoitettuja kirjoja.

Rättyän (2012) mukaan käsitettä lastenkirjallisuus voidaan käyttää kattokäsitteenä, jolloin se sisältää niin lasten- ja nuortenkirjallisuuden kuin vauvaikäisten kuvakirjatkin. Hän argumentoi, että lastenkirjallisuus ei ole kirjallisuuden laji vaan se voi itsessään sisältää monipuolisesti eri kirjallisuuden lajeja, kuten runot tai kaunokirjallisuus. Lastenkirjallisuuden käsitettä määrittää lukijan ikä. Lastenkirjallisuudessa voidaan Rättyän (2012) mukaan tarkastella sen formaalin muodon lisäksi kirjan kuvia tai kuvitusta. Hän esittelee seitsemän lastenkirjallisuuden tyyppiä, joita ovat katselukirjat, kuvakertomus, kuvakirja, kuvitettu kirja, lelukirja, kuvaromaani ja otsikko- ja vinjettikuvitetut kirjat. Tämän jaottelun lisäksi tyypittelyä on mahdollista tarkentaa esimerkiksi kuvatietokirjoihin ja kuvitettuihin tietokirjoihin. Rättyä (2012) kuvaileekin lastenkirjallisuuden kentän hahmottamista ja määrittelemistä vaikeaksi. Hän jatkaa vielä argumentoimalla, että eri lastenkirjallisuus tyyppien väliset rajat voivat olla häilyviä.

Rättyä (2012) määrittelee kirjallisuuskasvatuksen tavoitteeksi ohjaamisen kirjallisuuden pariin, lukuharrastukseen innostamisen ja lukuharrastuksen syventämisen. Lisäksi kirjallisuuskasvatuksen avulla voidaan antaa välineitä kirjallisuuden analysoimiseen ja kriittiseen lukemiseen sekä yleisesti tietoa kirjallisuudesta. Laakson (2014, s. 29) mukaan yksi lastenkirjallisuuden tavoitteista on lasten tiedollisten tarpeiden täyttäminen. Aikuisen rooli

lastenkirjallisuudessa on muun muassa kirjoittaa, lukea, markkinoida, kustantaa, kuluttaa, kasvattaa, sensuroida ja siksi lastenkirjallisuus onkin kietoutunut aikuisuuteen (Mustola, 2014, s. 13).

2.4 Lasten tunteiden huomioiminen

Nurmen ym. (2014, s. 123) mukaan lapsen tunne-elämän kehitykseen vaikuttaa positiivisesti lapsen ja aikuisen väliset keskustelut tunnekokemuksista. Pihlajan (2018, s. 131) mukaan siihen, miten koemme asiat vaikuttavat tunteet. Nurmen ym. (2014, s. 74) mukaan lapsen on myös opittavat käsittelemään vaikeita tilanteita ja aiheita. Turvallinen oppiminen edellyttää aikuisen tukea vaikeuksien käsittelyyn. Vaikeuksien käsittelyyn saatu tuki auttaa lasta käsittelemään niitä jatkossakin ja vahvistaa lapsen itseluottamusta. Toimiminen yhdessä aikuisen kanssa on tärkeää lapsen sosiaaliselle kehitykselle ja oppimiselle (Pihlaja, 2019, s. 132). Nurmi ym. (2014, s. 74) nostaa yhdeksi tärkeäksi lapsen ja aikuisen väliseksi vuorovaikutuskeinoksi yhteiset leikki- ja lukuhetket. Tällaisissa yhteisissä hetkissä käydään usein muita arjen tilanteita pidempiä keskusteluita lapsen ja aikuisen välillä. Myönteinen ilmapiiri vaikuttaa osaltaan lapsen kokemaan turvallisuuden tunteeseen ja mahdollistaa asioiden käsittelyn tuetusti.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Ilmastokasvatus on ajankohtainen ja tärkeä aihe. Samalla se on aiheena vaikea, sillä se voi herättää sekä lapsissa että aikuisissa huolta ja pelkoa. Varhaiskasvatuksen henkilöstö ja lasten vanhemmat hyötyvät tuesta ilmastokasvatuksen käsittelyyn. Yksi tällaisista tukikeinoista voi olla aihetta käsittelevä lastenkirjallisuus. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten lastenkirjallisuudessa käsitellään ilmastokasvatusta. Jo tutkimuksen alussa on tehty havainto, että lastenkirjallisuudessa ilmastokasvatus on usein osa laajempaa ympäristökasvatuksen kokonaisuutta.

3.1 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskysymykset

Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisesti eli laadullisesti ja tutkimusmenetelmänä on käytetty teorialähtöistä sisällönanalyysia. Vilkan (2021, s. 95–98) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena ei ole totuus vaan asioiden havainnollistaminen tutkimuksen aikaisten tulkintojen avulla tai esimerkin näyttäminen jostain, mitä ei voida välittömästi havainnoida. Tutkimuksessa ikään kuin ratkaistaan arvoituksia, jotka ovat välittömän havainnoinnin ulkopuolella. Laadullisen tutkimusmenetelmän näkökulmat ovat konteksti, ilmiön intentio ja prosessi. Kontekstilla kuvataan mihin yhteyksiin tutkittava asia kytkeytyy sekä tutkimustilannetta tutkimusaineiston keräämisessä. Intentiolla tarkoitetaan tutkittavaan asiaan liittyvien motiivien ja tarkoitusten tarkkailua. Tutkimusprosessilla Vilka (2021, s. 98) tarkoittaa erityisesti tutkimusaikataulua ja aineiston keräämiseen käytettyä aikaa. Tämä tutkielma on toteutettu opinnäytetyönä syksyllä 2022 tutustumalla ilmastokasvatusta käsittelevään lastenkirjallisuuteen.

Teorialähtöinen sisällönanalyysi sopii menetelmäksi tutkimuksessani, koska tutkin lastenkirjallisuutta aikaisemmin luodun mallin, tässä tapauksessa ilmastokasvatuksen polkupyörämalli, avulla (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 81).

Tutkimuksessa on analysoitu sitä, miten ilmastokasvatus on esitetty lastenkirjallisuudessa peilaten tätä esitystapaa vasten ilmastokasvatuksen polkupyörämallia. Ilmastokasvatuksen tutkimiseen on olemassa useita malleja, joista tässä tutkimuksessa hyödynnettäväksi valikoitui polkupyörämalli. Mallin valintaan vaikutti se, että mallin on laatinut neljä suomalaista ilmastokasvatuksen tutkijaa ja malli on kokonaisvaltainen sekä suhteellisen uusi ollessaan vuodelta 2017. Lisäksi olen halunnut selvittää, mitä ilmastonmuutokseen liittyviä aiheita ilmastokasvatusta käsittelevässä lastenkirjallisuudessa on nostettu esille. Tutkimuskysymyksiksi on asetettu:

1. Mitä ilmastonmuutokseen liittyviä aiheita lastenkirjallisuudessa on käsitelty?
2. Miten varhaiskasvatusikäisille ja esiopetusikäisille lapsille suunnatussa lastenkirjallisuudessa käsitellään ilmastokasvatusta suhteessa ilmastokasvatuksen polkupyörämalliin?

3.2 Tutkimusaineisto

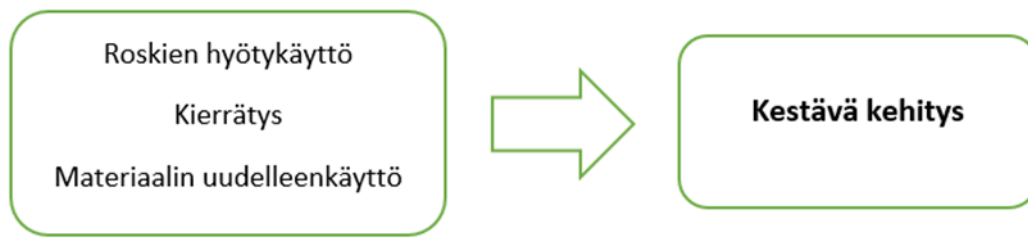
Tutkimuksen aineisto on kerätty ilmastokasvatusta käsittelevästä lastenkirjallisuudesta, mikä on rajattu leikki-ikäisille ja/tai esiopetusikäisille sopivaksi. Rajauksen perusteluna on keskittyminen varhaiskasvatusikäisten lasten kirjallisuuteen. Sopivaa aineistoa on etsitty eri sivustojen kautta, joita olivat Foundation for Environmental Education - Fee Suomi, ilmastolukupiirin kirjalista, Nokian kaupungin julkaisema kirjalista ilmastokasvatuksesta sekä Blogi: Luetaanko ilmastonmuutoksesta? – Kirjavinkkejä eri ikäisille lapsille. Näiden sivustojen kautta on tutkimusta varten etsitty rajatuille ikäryhmille sopivia kirjoja. Rajauksiin sopivia kirjoja edellä mainittujen sivustojen avulla löytyi alun perin 11, mutta kirjojen analysointivaiheessa päädyin tiputtamaan pois joukosta yhden kirjan, joka ei mielestäni sopinut varhaiskasvatusikäisille tai esiopetuksessa oleville lapsille tarinansa puolesta. Kirjat on tutkimusta varten lainattu kirjastosta painettuina kirjoina. Kaikki kirjat ovat suhteellisen tuoreita ja ne on kirjoitettu vuosina 2015–2021. Analysoitavia kirjoja on yhteensä kymmenen, joista kahdeksan alkuperäiskieli on Suomi. Lista tutkimuksessa mukana olleista kirjoista on tutkimusraportin lopussa liitteenä (liite 1).

3.3 Aineiston analyysi

Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 82) mukaan teorialähtöinen sisällönanalyysi nojaa valmiiseen teoriaan, malliin tai muuhun auktoriteetin esittämään ajatukseen. Valmiin mallin avulla määritellään käsitteet, jotka ovat tutkimuksen kohteena ja malli ohjaa tutkimuksen analyysia. Teorialähtöisessä analyysissä on usein kyse päättelyn logiikan yhdistämisestä deduktiiviseen päättelyyn. Tutkimusaineisto suhteutetaan kategorioihin, jotka on määritelty tutkimuksen teoreettisessa osassa. Tässä tutkimuksessa kategoriat muodostuvat ilmastokasvatuksen polkupyörämallin seitsemästä osasta; pyörät, runko, ketju ja polkimet, satula, jarrut, lamppu sekä ohjaustanko. Tutkimuksen teoriaosassa päätetään, mistä asioista tutkittava aineisto muodostuu ja aineisto analysoidaan suhteessa tähän päätökseen (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 82). Tutkielmassani olen analysoinut aineistoa suhteessa polkupyörämallin kategorioihin, jotka on tarkemmin määritelty tutkielman teoriaosassa. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 95–97) mukaan teorialähtöinen sisällönanalyysi aloitetaan muodostamalla analyysirunko, johon muodostetaan aineistosta luokituksia tai kategorioita aineistolähtöisen sisällönanalyysin periaatteiden mukaisesti. Tämä mahdollistaa sen, että aineistosta voidaan poimia analyysirunkoon mukaan ne asiat, jotka muutoin jäisivät sen ulkopuolelle. Myös uusia luokkia voidaan luoda noudattamalla aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Käytettävät kategoriat on määritelty käytettävän mallin perusteella ja aineistosta etsitään sisältöä niihin. Usein eteneminen tapahtuu yleisestä yksityiseen.

Kirjojen analyysivaiheessa olen analysoinut sitä, mille ikäryhmille kirjat ovat sopivia, mitä ilmastonmuutokseen liittyviä aiheita niissä on käsitelty ja kirjojen sisältöä suhteessa ilmastokasvatuksen polkupyörämalliin. Kirjojen sopivuutta eri ikäryhmille olen tutkinut kirjoista eri sivustoilta löytyvien kirjaesittelyjen, kirjan kustantajien kirjaesittelyjen ja oman kokemukseni kautta. Lastenkirjoissa esiintyviä ilmastonmuutokseen liittyviä aiheita olen analysoinut lukemalla kirjat tarkkaan useamman kerran ja kirjaamalla ylös niissä käsitellyt aiheet. Selvittääkseni eri ilmastonmuutosaiheiden esiintyvyyttä taulukoin niissä esiintyvät aiheet. Taulukoinnissa olen käyttänyt hyödyksi aineiston redusointia pääkategorioihin. Redusoinnin avulla olen muodostanut selkeät kategoriat

kirjoissa esiintyvistä ilmastonmuutoksen aiheista, jolloin analysoinnin tuloksia on mielekkäämpää tulkita. Alla kuviossa 2 on esimerkki tehdystä redusoinnista,

KUVIO 2. Ilmastonmuutoksen aiheiden redusointi

Vastatakseni toiseen tutkimuskysymykseeni tutkin analyysissa missä määrin lastenkirjallisuudessa on esitetty ilmastokasvatus polkupyörämallin mukaisesti. Tarkemmin sisällönanalyysissa olen tutkinut, mitkä polkupyörämallin seitsemästä osasta tulevat kirjoissa esille ja millä tavoin. Olen huomionut analysoinnissa, jos jokin asia ei sovi mihinkään polkupyörämallin mukaiseen teemaan tai jos jokin asia sopii useampaan osa-alueeseen. Analysoinnissa olen huomionut myös kirjojen kuvituksen osana tarinaa. Myös tässä olen käyttänyt apuna redusointia ja yhdistänyt yhteen kategoriaan useampia asioita. Esimerkkinä kategoriaan ”kulutustottumukset” sisältyy roskaaminen, lähiruoka, esineiden uudelleen käyttö ja jatkokäyttö, kierrättäminen ja energiansäästö.

4 TULOKSET

Tutkimuksen analysoinnin aloitin tutustumalla tutkittaviin lastenkirjoihin varmistamalla niiden sopivuuden leikki-ikäisille tai esikouluikäisille. Suurimmasta osasta lastenkirjoista oli löydettävissä kirjan kustantajan kotisivuilta ikäsuositus, mikä auttoi tutkimuksessa selvittämään kirjojen sopivuutta eri ikäisille lapsille. Kirjoista yksi oli suunnattu leikki-ikäisille, kuusi oli suunnattu sekä leikki-ikäisille että esikouluikäisille ja kolme esikouluikäisille ja vanhemmille lapsille. Kirjat olivat tyyliltään kuvakirjoja, lasten romaaneja, tietokirjoja ja yksi kirjoista oli kustantajan kuvauksen mukaan selkokirja.

4.1 Ilmastonmuutosaiheet lastenkirjoissa

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli selvittää, mitä ilmastonmuutokseen liittyviä aiheita lastenkirjallisuudessa on käsitelty. Osassa kirjoissa oli käsitelty useita ilmastonmuutoksen aiheita, kun taas osa kirjoista keskittyi yhteen ilmastonmuutoksen osa-alueeseen.

TAULUKKO 1. Ilmastonmuutoksen aiheet lastenkirjoissa

Kirja	Ilmastonmuutokset aiheet
Elämäni pohjalla - yksinäisen aksolotlin tarina	Roskaaminen, kestävä kehitys, sään ääri-ilmiöt
Roskakasa	Roskaaminen, kestävä kehitys
Meidän ja muiden vihreä kirja	Ilmaston lämpeneminen, ilmansaasteet, sään ääri-ilmiöt, kestävä kehitys, luonnon monimuotoisuus
Sara ja kadonneet sateet	Sään ääri-ilmiöt
Kadonneen madon jäljillä: tarina monimuotoisuudesta	Ilmansaasteet, kestävä kehitys, luonnon monimuotoisuus
Pikkis ja talvensiemenet	Ilmaston lämpeneminen
Mitä jääkarhu sanoi pingviinille?	Ilmaston lämpeneminen
Hulivili ja oikkuileva ilmasto	Sään ääri-ilmiöt
Karhu ja Kettu matkalla pohjoiseen	Ilmaston lämpeneminen
Fiian kimpsut ja kampsut	Kestävä kehitys

Yllä olevassa taulukossa 1 on esitetty lastenkirjoissa käsitellyt ilmastonmuutoksen aiheet. Vastauksena tutkimuskysymykseeni voidaan sanoa, että lastenkirjoissa on tuotu esille laajasti eri ilmastonmuutokseen liittyviä aiheita. Suosituin aihe oli kestävä kehitys ja siihen liittyen kierrättäminen eri tavoin. Kestävän kehityksen teema oli mukana viidessä kirjassa. Sään ääri-ilmiöt ja ilmaston lämpeneminen olivat näkyvässä roolissa monessa kirjassa. Sään ääri-ilmiöitä ja ilmaston lämpenemistä oli käsitelty erilaisten teemojen, kuten kuivuus ja talven saapumisen viivästyminen, avulla. Kirjoissa käsiteltiin lisäksi roskaamista, luonnon monimuotoisuutta ja ilmansaasteita. Lisäksi analysoinnin aikana huomioin, että viidessä kirjassa aihetta oli käsitelty eläinhahmon kautta, neljässä lapsihahmon kautta ja yhdessä itse keksityn satuhahmon Pikkis avulla.

Aiemmat tutkimukset tukevat tulosta, sillä kuten tutkielman viitekehuksesta on havaittavissa, varhaiskasvatuksen henkilöstö valitsee usein ympäristökasvatuksen ja ilmastokasvatuksen aiheiksi kierrättämisen. Useat aiemmat tutkimukset, joihin tämän tutkielman viitekehyksessä on viitattu, ovat osoittaneet, että ilmastokasvatuksen tavoite on lisätä tietoa ja opettaa lapsille kestäviä toimintatapoja. Lastenkirjat voivat olla hyvä tuki ilmastokasvatuksessa, edellä mainittujen tavoitteiden näkökulmasta. Toisaalta aiemmissä tutkimuksissa oli tultu myös tulokseen, jonka mukaisesti kestävään kehitykseen liittyvät ideat eivät ajan käsitteen vuoksi ole riittävän konkreettisia lapsille. Lastenkirjojen avulla syyt kestävään kehityksen toimintatapojen taustalla voivat olla helpommin konkretisoitavissa.

4.2 Lastenkirjallisuus ja ilmastokasvatuksen polkupyörämalli

Toinen tutkimuskysymykseni oli selvittää, miten ilmastonmuutosta on lastenkirjallisuudessa käsitelty suhteessa ilmastokasvatuksen polkupyörämalliin. Löytääkseni vastauksen tähän kysymykseen olen analysoinut lastenkirjoja suhteessa polkupyörämallin seitsemään osa-alueeseen. Seuraavaksi käyn läpi tutkimuksen tuloksia osa-alueittain; pyörä, runko, ketjut ja polkimet, satula, jarrut, lamppu sekä ohjaustanko. Tuloksien analysoinnin ohessa olen lyhyesti kuvannut, mitä eri polkupyörän osat mallissa kuvastavat. Laajemmat kuvaukset löytyvät tutkielman viitekehuksesta.

Ilmastokasvatuksen polkupyörämallissa pyörillä kuvataan ilmastomuutokseen liittyvää tietoa ja ajattelun taitoa. Lastenkirjoissa annettiin erilaista tietoa ilmastomuutoksesta. Osassa kirjoja ilmastomuutosta kuvattiin hyvinkin tarkasti kertoen muutoksen aiheuttajista ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Monessa kirjassa ilmastomuutos oli kiinteä osa tarinaa. Näissä kirjoissa tarina voidaan nähdä työvälteenä, jonka avulla varhaiskasvattaja tai vanhempi voi keskustella lasten kanssa aiheesta. Kaikista kirjoista löytyi ainakin vähäisessä määrin ilmastomuutokseen liittyvää tietoa. Ajattelun taitoa kirjoissa opetettiin ilmastomuutoksen taustatekijöiden kautta eli selvittämällä syitä muutoksen taustalla. Kirjoista viidessä ei käytetty lainkaan käsitettä ”ilmastonmuutos” vaan käsittely keskittyi ilmastomuutoksen syihin tai seurauksiin. Viidessä kirjassa esiintyi käsite ”ilmastonmuutos” ja näistä neljässä aiheita oli käsitelty monipuolisesti. Yhdessä kirjoista oli lyhyt oma osio kesken tarinan, jossa keskityttiin ilmastomuutokseen. Viisi kirjoista käsitteli ilmastomuutosta aiheena kokonaisvaltaisesti sisältäen ”ilmastonmuutos” käsitteen, muutokset syyt ja seuraukset sekä muutokseen vaikuttamismahdollisuudet. Osa kirjoista jätti lukijalle paljon pohdittavaa, eikä esimerkiksi lapsi pysty ilman aikuisen selvennystä välttämättä yhdistämään kaikkia kirjoja ilmastomuutokseen. Esimerkiksi Karhu ja Kettu matkalla pohjoiseen -kirjassa käsitellään ilmaston lämpenemistä. Tarinassa karhu ja kettu muiden eläinystävien kanssa matkaavat etsimään talvea, joka ei ole saapunut odotetusti. Kirja tuo monipuolisesti esille, mitä haittaa talven puuttumisesta on eläimille ja luonnolle. Kirja ei kuitenkaan tuo esille syitä siihen, miksi talvi ei ole saapunut. Kirja jättääkin ilmastomuutoskeskustelun suureksi osaksi aikuisen lukijan harteille. Toisaalta Meidän ja muiden vihreä kirja -kirjassa käsitellään ilmastomuutosta hyvinkin suorasanaisesti kuitenkin lapsille sopivalla lähestymistavalla kertoen ilmastomuutoksen syistä ja vaikutuksista. Kirjojen välillä oli paljon eroja. Kirjoista viisi ikään kuin piilotteli ilmastomuutosaihetta tarinan taakse tuomatta varsinaisesti ilmastomuutosta esille, kun taas toiset viisi sisälsivät sanan ilmastomuutos ja pyrkivät myös määrittelemään aiheita.

Polkupyörän rungolla kuvataan ilmastomuutokseen liittyviä arvoja, identiteettiä ja maailmankuvaa. Siihen liittyy myös keskustelu ihmisarvosta ja yhdenvertaisuudesta. Seitsemässä kirjassa on nostettu esille arvojen ja yhdenvertaisuuden osalta kulutustottumukset. Kolmessa kirjassa

ilmastonmuutoksen kärsijöinä on esitetty eläimet ja luonto. Kolmessa kirjassa, joissa on keskitytty erityisesti kulutustottumuksiin, on tuotu esille myös ilmastonmuutoksen vaikutus eläimiin tai luontoon. Lastenkirjoissa esiintyy usein eläinhahmoja, joka on saattanut olla taustalla eläinten esittämisenä ilmastonmuutoksen kärsijöinä. Erityisesti Sara ja kadonneet sateet -kirjassa yhdenvertaisuus korostuu ja on osa tarinan aihetta. Kirjassa on kuvattu sitä, kuinka maapallon vesivarannot eivät jakaudu tasaisesti.

Ketjuilla ja polkimilla kuvataan toimintaa, joksi tieto ja ajattelu ovat muuntuneet. Kaikki kirjat lukuun ottamatta yhtä toivat esille konkreettisia tapoja toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Karhu ja Kettu matkalla pohjoiseen -kirjassa ratkaisu ilmaston lämpenemiseen oli matkata pohjoiseen etsimään talvea. Kirjan tarina on lasta kiinnostava ja tarinan kautta voidaan keskustella ilmaston lämpenemisestä ja maapallon eri alueiden ilmastosta. Kirja saattaa kuitenkin helposti jäädä vain tarinaksi ilman, että ilmastonmuutoksesta keskustellaan. Lastenkirjoissa esille tuodut toimintatavat korostivat pienten tekojen merkitystä ja sitä, että jokainen voi vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen oman toimintansa kautta. Toimintatavat, jotka saivat kirjoissa eniten mainintoja, olivat kierrätys sekä materiaalien ja esineiden uudelleen käyttö.

Satulalla kuvataan motivaatiota, osallisuuden kokemusta, yhteistyötä ja ilmastonmuutostoiminnan vaivattomuutta. Motivaatiota toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi oli kirjoissa etsitty eläinten ahdingosta ja yleisesti maapallon pelastamisesta. Yhteistyötä oli tuotu esille kertomalla siitä, kuinka meistä jokainen voi vaikuttaa, miten eri maat tekevät yhteistyötä ilmastonmuutoksen hillitsemisen eteen ja yhdessä kirjassa oli myös kerrottu erikseen, mitä toimia Suomessa tehdään. Ilmastonmuutostoiminnan vaivattomuutta oli tuotu esille sillä, että pienien tekojen vaikuttavuutta oli korostettu.

Ilmastonmuutoksen hillitsemiseen liittyviä toiminnan esteitä kuvataan polkupyörämallissa jarruilla. Kirjoista viisi ei maininnut lainkaan ympäristövastuullisen toiminnan esteitä. Muissa kirjoissa esteitä ja mahdollisuutta aiheesta keskusteluun oli tuotu esille enemmän tai vähemmän selvästi. Meidän ja muiden vihreä kirja -teoksessa oli tuotu kaikista selkeimmin esille toiminnan esteitä, joita olivat muun muassa sademetsän käyttö

laidunmaana ja satokauden ulkopuolisten tuotteiden haluaminen sekä aina uusimman asian haluaminen. Myös toisessa kirjassa nostettiin esille ruuan kuljettaminen pitkien matkojen päähän.

Lamppu kuvastaa ilmastonmuutokseen liittyviä tunteita. Lastenkirjoissa, joissa oli mukana eläinhahmoja, kielteisiä tunteita lapsissa voi herättää eläinten ahdinko. Kirjoissa ilmapiiri oli pääasiassa toivoa herättävä ja kepeähkö. Lasten tietokirjoiksi profiloituvat kirjat esittivät ilmastonmuutosasiat asiapitoisesti, eivätkä juurikaan pyrkineet herättämään tunteita vaan enemmänkin keskustelua ja antamaan tietoa. Sara ja kadonneet -sateet kirjan tarina oli analysoiduista tarinoista eniten kielteisiä tunteita herättävä, eikä tarinan loppukaan ollut täysin onnellinen tai toiveita herättävä. Lasten kanssa kirjoja lukiessa kirjoihin onkin hyvä tutustua etukäteen ja varmistua siitä, minkä ikäisille lapsille kirjat sopivat. Aiempien tutkimusten mukaan varhaiskasvatuksen työntekijät ovat olleet huolissaan siitä, millaisia tunteita ilmastonmuutos lapsissa herättää ja aiheen vaikeudesta.

Polkupyörän ohjaustanko kuvastaa tulevaisuuden pohdintaa ja visiointia. Kuusi kirjoista tuovat suoraan esille tulevaisuutta sekä kehottavat pohtimaan ja keskustelemaan vaikutusmahdollisuuksista. Keskustelua avataan kirjoissa muun muassa erilaisten tehtävien kautta ja eri ammatteihin liittyvien vaikutusmahdollisuuksien avulla. Neljässä kirjassa ei suoraan oteta kantaa tulevaisuuteen tai visiointiin. Nämäkin kirjat ovat kuitenkin toimivia keskustelun käynnistämiseksi, ja varhaiskasvatuksen henkilöstö voi kirjan lukemisen jälkeen ohjata keskustelun luontevasti myös tulevaisuuden pohtimiseen.

Yhteenvetona ja tiivistettynä vastauksena toiseen tutkimuskysymykseen voidaan sanoa, että kaikissa kirjoissa esiintyi ilmastonmuutoksen polkupyörämallin mukaisia osia. Osa kirjoista oli voimakkaammin ilmastokasvatukseen liittyviä, jolloin myös kaikki mallin mukaiset asiat olivat selkeämmin esillä. Osa kirjoista keskittyi enemmän tarinaan ja ilmastokasvatus oli näissä kirjoissa sivuroolissa. Tällaiset kirjat sopivat erityisesti nuoremmille lapsille ja voivat auttaa keskustelun käynnistämiseksi sekä tutustumisessa ilmastonmuutokseen aiheena. Selkeämmin ilmastokasvatusta käsittelevät kirjat voivat puolestaan sopia paremmin hieman vanhemmille lapsille, esimerkiksi esikouluikäisille. Analysoiduista kirjoista ilmastonmuutosta käsitteleviksi profiloituivat selvimmän teokset Meidän ja muiden vihreä kirja, Sara ja kadonneet

sateet, Kadonneen madon jäljillä: tarina monimuotoisuudesta, Hulivili ja oikkuileva ilmasto sekä Mitä jääkarhu sanoi pingviinille? Lasten tietokirjoissa ilmastonmuutosta oli käsitelty monipuolisemmin kuin muissa. Edellä mainituista tietokirjoina voidaan pitää muita teoksia kuin Sara ja kadonneet sateet, joka on määritelty lasten romaaniksi. Kirjan Sara ja kadonneet sateet osalta varhaiskasvatuksen henkilöstölle jää myös tärkeä rooli lasten tunteiden huomioimisessa, sillä kirja ei sovi ilmastokasvatuksen polkupyörämallin mukaiseen kuvaukseen tunteiden huomioon ottamisesta vaan voi aiheuttaa lapsille pelkoa ja huolta, jos tunteista ja kirjan tarinasta ei käydä riittävää keskustelua. Kuvakirjat käsittelevät ilmastonmuutosta pintapuolisemmin ja ovatkin sopivampia myös nuoremmille lapsille.

5 POHDINTA

Tutkielman tavoitteena oli selvittää lastenkirjallisuuden käyttöä varhaiskasvatuksen ilmastokasvatuksen tukena. Tutkimus tehtiin laadullisena teorialähtöisenä sisällönanalyysinä kahden tutkimuskysymyksen avulla. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia ilmastokasvatuksen teemoja lastenkirjoissa on käsitelty. Tuloksena tähän tutkimuskysymykseen selvisi, että teemat olivat monipuolisia ja kymmenessä analysoidussa kirjassa teemat vaihtelivat laajasti. Aiempien tutkimusten mukaan varhaiskasvatuksen henkilöstö keskittyy ilmastokasvatuksessa aiheisiin, joiden he kokevat olevan vähemmän kielteisiä tunteita herättäviä ja helpommin lasten käsiteltävissä, esimerkiksi niiden konkreettisuuden takia. Näitä ilmastokasvatuksen aiheita olivat lastenkirjoissakin esiintyvät kestävän kehityksen teemaan liittyvät toimintatavat, kuten kierrättäminen, materiaalien hyötykäyttö tai uudelleen käyttö. Useassa lastenkirjassa keskityttiin niihin aiheisiin, joihin varhaiskasvatushenkilöstö oli aiemmissa tutkimuksissa kertonut oman opettamisensa perustuvan. Tutkielman viitekehyksessä on määritelty ilmastonmuutos tarkoittamaan ilmaston lämpenemistä, mikä oli teemana useammassa analysoidussa lastenkirjassa. Tutkimustulokset lastenkirjallisuudessa esiintyvien ilmastokasvatuksen teemojen osalta ovat hyvin linjassa aiempien tutkimusten tuloksiin. Kaikki analysoidut lastenkirjat olivat keskenään erilaisia ja silti toimivia ilmastokasvatuksen tukena.

Lastenkirjallisuuden toimivuutta ilmastokasvatuksen tukena selvitettiin myös analysoimalla kirjojen sisältöä suhteessa ilmastokasvatuksen polkupyörämalliin. Puolet analysoiduista kirjoista keskittyivät selkeästi ilmastokasvatukseen. Toinen puoli kirjoista korosti kirjassa olevaa tarinaa, joka voi toimia keskustelua herättävänä. Osalle lastenkirjoista, jotka profiloituivat ilmastokasvatusta käsitteleviksi, sopivampi kuvaus voisi olla ympäristökasvatusta käsittelevä lastenkirja. Toisaalta ilmastokasvatus on kiinteä osa ympäristökasvatusta ja näiden kahden käsitteen välinen ero voi olla vaikeasti

määriteltävä. Yksi tutkielman viitekehyksessäkin esille tullut näihin käsitteisiin liittyvä eroavaisuus on se, että ympäristökasvatus ei aina sisällä käsitettä ilmastonmuutos ja kerro ilmastonmuutoksen taustatekijöistä. Ympäristökasvatus kuitenkin sisältää yleensä keinoja, joilla ilmastonmuutokseen voidaan vaikuttaa. Huolimatta siitä, käsitteleekö osa analysoiduista lastenkirjoista todella ilmastonmuutosta, voivat ne toimia ilmastonmuutoskeskustelun käynnistäjinä. Kaikista kirjoista oli löydettävissä ilmastokasvatuksen polkupyörämallin osa-alueita. Tutkimustulokset tukevat olettamaa siitä, että ilmastokasvatukseen liittyvä lastenkirjallisuus voi tukea lasten vanhempia ja varhaiskasvatuksen henkilöstöä ilmastokasvatuksessa. Kaikkia analysoituja kirjoja oli suositeltu ilmastokasvatukseen liittyvinä teoksina eri sivustoilla ja suurinta osaa myös kirjan kustantajan omilla verkkosivuilla. On tärkeää, että lasten vanhemmat ja varhaiskasvatuksen henkilöstö tutustuu yhdessä luettaviin lastenkirjoihin etukäteen. Etenkin lukiessa vaikeammin käsiteltävästä aiheesta, kuten ilmastonmuutos, on tärkeää, ettei lapselle jää pelkoa tai huolta lukuhetken jälkeen. Kun tällaisia teoksia halutaan käyttää osana ilmastokasvatusta, on myös aikuisen lukijan vastuulla käsitellä aihetta keskustelun kautta yhdessä lasten kanssa. Ilman aiheen muuta käsittelyä ja keskustelua, kirjan tarinat myös jäävät helposti vain saduiksi ilman suurempaa tarkoitusta. Aikuisen lukijan tärkeä tehtävä on huolehtia siitä, että keskustelu ilmastonmuutoksesta ei aiheuta lapsille ahdistusta tai pelkoa. Tunteet on siis huomioitava ilmastokasvatuksessa myös silloin, kuin työvälineenä käytetään lastenkirjoja. Ilmastoan liittyvää tietoa voidaan opettaa lapsille herättämättä turhaa huolta, kun opettaminen suunnitellaan hyvin ja lasten tunteet huomioiden. Lasten on tärkeä oppia käsittelemään vaikeitakin aiheita. Turvallinen tapa tähän on yhteinen toiminta ja keskustelu aikuisen kanssa esimerkiksi yhteisten lukuhetkien yhteydessä.

Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 19) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimustuloksiin vaikuttavat ilmiölle annettavat merkitykset, tutkijan käsitys ilmiöstä ja tutkimuksessa käytettävät välineet. Käytettävä tutkimusmenetelmä ja ratkaisut ovat tutkijan määrittelemiä ratkaisuja, mikä johtaa siihen, että tieto ei voi olla täysin objektiivista. Tässä tutkielmassa olen tutkijan roolissa päätenyt käyttämään tutkimusmenetelmänä teorialähtöistä sisällönanalyysia. Tutkimuksen tulokset voisivatkin olla hyvinkin erilaisia, jos tutkimusmenetelmänä olisi ollut vaikkapa aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Edelleen tutkijana olen

tehnyt tarkemmin valinnan käytettävän teorian osalta valiten teoriaksi ilmastokasvatuksen polkupyörämallin. Ilmastokasvatuksesta olisi ollut löydettävissä myös muita malleja, joita olisi ollut mahdollista käyttää. Muita malleja käyttämällä tutkimuksen tulokset olisivat jälleen voineet olla erilaiset, koska erilainen teoria tutkimuksen pohjalla johtaisi todennäköisesti eri asioiden tarkasteluun ja analysointiin tutkimuksen aikana. Tutkimuksen lopulliset tulokset lastenkirjojen käytettävyydestä varhaiskasvatuksen ilmastokasvatuksen tukena voisivat käytettävästä tutkimusmenetelmästä ja teoreettisesta mallista riippumatta pysyä samoina. Tutkimuksessa käytetyn viitekehyksen kautta voidaan arvioida tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta sekä ymmärtää tutkimuskokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 19). Tässä tutkielmassa viitekehys tukee saatuja tutkimustuloksia, mikä osaltaan vahvistaa saatujen tulosten luotettavuutta. Ilmastokasvatuksessa aiempien tutkimusten mukaan esiintyvät teemat ovat mukana myös aihetta käsittelevissä lastenkirjoissa. Lastenkirjoissa on mukana valitun teoreettisen mallin mukaisia osa-alueita, vaikkakin näiden osa-alueiden määrä ja painottuminen vaihtelevat kirjojen välillä. Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi on tutkielmassa pyritty mahdollisimman tarkasti avaamaan tuloksiin johtanutta analysointia. On kuitenkin muistettava, että tutkijana myös omat ajatukseni ja oletukseni ovat voineet vaikuttaa tuloksiin.

Ilmastokasvatus on ajankohtainen aihe, josta on mahdollista tehdä paljon erilaista tutkimusta. Tähän tutkimukseen liittyen jatkotutkimuksena aiheesta voisi lastenkirjoja analysoida vielä jonkin toisen teoreettisen mallin avulla, minkä kautta nyt saadut tutkimustulokset saisivat vahvistuksen. Toinen tutkimusmenetelmä mahdollisessa jatkotutkimuksessa voisi olla varhaiskasvatuksen opettajien haastattelu lastenkirjojen käyttämisestä ilmastokasvatuksen tukena tai yleisemmin haastattelujen kautta tehty tutkimus liittyen ilmastokasvatuksen toteuttamiseen suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Myös lasten omia ajatuksia ilmastokasvatuksesta on mahdollista tutkia, mutta tällaisessa tutkimuksessa nousee esille tutkijan vastuu ja tutkimuksen eettisyys johtuen aiheen vaikeudesta ja siitä mahdollisuudesta, että ilmastokasvatus aiheena aiheuttaa lapsille ahdistusta. Ensisijaisesti suosittelisin jatkotutkimukseksi kahta ensin mainittua vaihtoehtoa.

LÄHTEET

- Arokanto, C. (2020). *Ilmastokasvatus varhaiskasvatuksessa* [Pro gradu - tutkielma, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202101071094>
- Baker, C., Clayton, S. ja Bragg, E. (2021). Educating for Resilience: Parent and Teacher Perceptions of Children's Emotional Needs in Response to Climate Change. *Environmental Education Research*, 27(5), 687-705. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1828288>
- Cantell, H., Aarnio-Linnanvuori, E. & Tani, S. (2020). *Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja*. PS-kustannus.
- Elliott, S. & Davis, J. (2009). Exploring the Resistance: An Australian Perspective on Educating for Sustainability in Early Childhood. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 65-77. <https://doi.org/10.1007/BF03168879>
- Garcia, D. M., & Sheehan, M. C. (2016). Extreme Weather-driven Disasters and Children's Health. *International Journal of Health Services*, 46(1), 79–105. <https://doi.org/10.1177/0020731415625254>
- Ginsburg, J. L. & Audley, S. (2020). "You Don't Wanna Teach Little Kids about Climate Change": Beliefs and Barriers to Sustainability Education in Early Childhood. *International Journal of Early Childhood Environmental Education*, 7(3), 42-61.
- Laakso, M. (2014). "Pertules. Kyrppi. Jumittu." Teoksessa M. Mustola (toim.), *Lastenkirja. Nyt* (s. 27–45). Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Mustola, M. (2014). *Lastenkirja. Nyt*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nurmi, J., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. (2014). *Ihmisen psykologinen kehitys* (5. painos). PS-Kustannus.
- Opetushallitus (2014). *Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

- Opetushallitus (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet*.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf
- Parikka-Nihti, M. & Suomela, L. (2014). *Iloa ja ihmettelyä – Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa*. PS-kustannus.
- Rättyä, K. (2012). Lastenkirjallisuuden lajikysymyksiä. SKIDI, 1(1), 52–56.
<http://issuu.com/skidi/docs/skidi1>
- Pihlaja, P. (2018). Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet.
Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.), *Varhaiserityiskasvatus (2.painos, s. 128–165)*. PS-kustannus.
- Tolppanen, S., Aarnio-Linnanvuori, E., Cantell, H., & Lehtonen, A. (2017). Pirullisen ongelman äärellä: kokonaisvaltaisen ilmastokasvatuksen malli [Dealing with a Wicked Problem – A model for holistic climate change education]. *Kasvatus* 48(5), 456–468. <http://hdl.handle.net/10138/309462>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi* (2.painos). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- WWF (2022). Ilmastonmuutos. <https://wwf.fi/uhat/ilmastonmuutos/>

LIITTEET

Liite 1: Tutkimusaineisto

Bondestram, L. (2020). Elämäni pohjalla - yksinäisen aksolotlin tarina. Teos & Förlaget.

Erfving, E. (2021). Roskakasa. Lastenkeskus.

Hoffman, M. (2015). Meidän ja muiden vihreä kirja. Lasten keskus.

Korolainen, T. (2020). Sara ja kadonneet sateet. Kustannusosakeyhtiö Otava.

Laajarinne, J. (2021). Kadonneen madon jäljillä: tarina monimuotoisuudesta.

Gaudeamus.

Lahti, K. (2020). Pikkis ja talvensiemenet. Lasten keskus.

Lintunen, M. (2018). Mitä jääkarhu sanoi pingviinille? Pieni Karhu.

Nygård, T. & Nygård, M. (2020). Hulivili ja oikkuileva ilmasto. Kustannus-Mäkelä Oy.

Sainio, U. (2019). Karhu ja Kettu matkalla pohjoiseen. Aurinko Kustannus.

Tirkkonen, L. (2020). Fiian kimpsut ja kampsut. Cozy Publishing.